

ZIELONY SKARBIEC

ZIEMI SUSKIEJ

STANISŁAW BLONKOWSKI

ZIELONY SKARBIEC ZIEMI SUSKIEJ

ALBUM WYDANY STARANIEM BURMISTRZA GMINY I MIASTA SUSZ

Z ogromną przyjemnością oddaję w Państwa ręce album prezentujący walory przyrodnicze terenów gminy Susz. Fotografie ukazują najpiękniejsze krajobrazy, urokliwe miejsca oraz detale, których na codzień możemy nie zauważać. Niekiedy w pędzie życia codziennego zapominamy, w jak wyjątkowo pięknym otoczeniu żyjemy. Głęboko wierzę, że niniejsza prezentacja ułatwi nam docenienie owych darów oraz uwarzyliwi na dzieła matki natury. Mam nadzieję, że zdjęcia zainteresują nie tylko mieszkańców naszego regionu, ale również turystów, którzy zainspirowani obrazami Zielonego Skarbcia Ziemi Suskiej postanowią odwiedzić urzekające tereny naszej gminy. Ręczę, że nikogo nie spotka zawód. Fotografie w mistrzowski sposób ujmują w kadrze chwile oraz obrazy z życia bogatej fauny i flory. Bez wątpienia każda osoba wrażliwa na piękno przyrody znajdzie w albumie odszkoczną od szarej rzeczywistości i poczuje potrzebę kontaktu z naturą, która tak hojnie obdarzyła ziemię suską. Życząc przyjemności w obcowaniu z treścią albumu zapraszam do poznawania uroków gminy Susz w bezpośrednim kontakcie z urzekającą przyrodą.

Wydawca

 VEGA Studio Adv. Tomasz Müller
82-500 Kwidzyn, ul. Grudziądzka 22/3A
www.grupavega.pl, e-mail: biuro@grupavega.pl

Tekst

Stanisław Blonkowski

Zdjęcia i obrazy - Stanisław Blonkowski
zdjęcie pachnicy dębowej - A. Czapczyk

Opracowanie graficzne i przygotowanie do druku
Agnieszka Czeszejko-Sochacka

Wydawnictwo sfinansowane ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie oraz Urzędu Gminy i Miasta w Suszu.

VEGA Studio Adv.
Wszelkie prawa zastrzeżone / All rights reserved
Printed in Poland - Kwidzyn 2010
Przedruk i powielanie w jakiejkolwiek formie jest zabronione

ISBN 978 - 83 - 89855 - 78 - 7

Burmistrz Gminy i Miasta Susz
Jan Sadowski

OD AUTORA

Pomimo blisko czterdziestoletniej służby w lasach Nadleśnictwa Susz, akademickiego wykształcenia przyrodniczego i wieloletniego obcowania na codzień z unikatowym pięknem przyrody Ziemi Suskiej, ta niezmiennie ciągle mnie fascynuje. Nawet najbardziej poprawne technicznie i kompozycyjnie zdjęcie nie jest w stanie ukazać klimatu przyrodniczych zjawisk. Statyczny obraz nie może oddać niezwykłego zapachu czeremchy nad Liwą, aromatów żurawinowego trzęsawiska, rozgrzanego promieniami letniego słońca. A misterium jesiennego rykowiska lub symfonii w wykonaniu setek żurawi na noclegowisku w rezerwacie Gaudy? Ja to wszystko słyszałem, czułem i widziałem, nie zawsze przez wizjer aparatu fotograficznego. Jest niezwykle trudnym zadaniem dokonanie wyboru z kilkunastu tysięcy zdjęć, tych kilkudziesięciu opisujących najlepiej „zielony skarbiec” Ziemi Suskiej. Prezentowane zdjęcia nie są „reżyserowane”, bo chociaż wyraźnie polepszyłyby się ich jakość, to i tak nie byłoby w stanie odwzorować naturalnego piękna przyrody. Zapewniam również, że wszystkie zdjęcia, nawet tak ulotnych i rozpowszechnionych owadów jak motyle, pochodzą z naszych pól, łąk i lasów. Drogi Czytelniku! Jeśli lektura tego albumu zachęci Cię do wędrówek po cienistych, leśnych ścieżkach, do wysłuchania wiosennych, ptasich koncertów, do dyskretnego podglądania życia dzikich zwierząt, już nigdy nie przejdziesz obojętnie obok naturalnego piękna. Od Ciebie również zależy, czy zielony skarbiec Ziemi Suskiej nigdy nie zubożeje.

Stanisław Blonkowski

Ziemia Suska zamknięta obecnie w granicach administracyjnych Gminy Susz, w przybliżeniu pokrywała się z terra Resia, pradawną domeną pruskiego plemienia Pomezanów. Tereny te pokrywały zwarte puszcze, przedzielane licznymi jeziorami, dużymi powierzchniami bagien i rzadko rozrzuconymi osadami ludzkimi. Na większą skalę osadnictwo zaczęło się rozszerzać na tych ziemiach dopiero od XIII wieku, to jest od przybycia tu Krzyżaków. Podbili oni całą Pomezanię w połowie XIII wieku, zakładając następnie na podbitym terytorium zamki obronne a pod ich osłoną osady i miasta. W najdawniejszych wiekach z powodu „nadmiaru” lasów drewna zbytnio nie ceniono, ale już w czasach krzyżackich uzyskało wielką wartość. Pozwalano na korzystanie z bogactw leśnych w sposób prawie nieograniczony. Chodziło o przyciąganie osadników, którzy w pierwotnej puszczy znajdowali zatrudnienie przy wyrobie drzew, smolarstwie, popielarstwie, bartnictwie. Piece smołne stawały się często centralnymi punktami osad leśnych. Począwszy od średniowiecza, bezplanowe, rabunkowe pozyskanie surowca drzewnego, jak również działające na terenach leśnych huty żelaza i szkła, smolarnie, bartnictwo, prymitywne metody pozyskania żywicy, niekontrolowany wypas bydła i trzody chlewnej, wypalanie łąk śródleśnych drastycznie zmniejszyły zasobność lasów. Tylko w ostatnim dziesięcioleciu XIV wieku wyeksportowano setki tysięcy kłów dębowych do Danii, Holandii i Anglii. O rabunkowej gospodarce świadczą również zmniejszające się wskaźniki lesistości Prus. W 1280 roku lesistość wynosiła około 80%, 1410 r. - około 60%, 1576 r. - około 33%, 1900 r. - około 20%. Gospodarka leśna XIX wieku spowodowała, że miejsce mieszanych drzewostanów dębowo - bukowo - sosnowych zajęły monokultury sosnowe lub rzadziej świerkowe. Buk został wyeliminowany częściowo (widocznie chronił go mniejszy popyt), natomiast dąb ze składu drzewostanów znikł prawie zupełnie. Dopiero w wieku XX zaczęto przywracać dębowi jego naturalne stanowiska. Gospodarcza, nie zawsze racjonalna działalność człowieka doprowadziła do wielkich zmian w otaczającym go środowisku przyrodniczym. Osuszono wiele bagien, zamieniając je w użytki rolne. Powstanie w połowie ubiegłego wieku wielkopowierzchniowych Państwowych Gospodarstw Rolnych spowodowało monokulturowość upraw i wyeliminowanie malowniczej zmienności pól, tak charakterystycznej dla gospodarstw prywatnych. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej zobligowało nasz kraj do respektowania obowiązujących w niej aktów prawnych, w tym dotyczących ochrony przyrody. Dwoma podstawowymi aktami prawnymi dotyczącymi ochrony przyrody, na których oparto koncepcję sieci Natura 2000 jest tak zwana Dyrektywa Ptasia o ochronie dziko żyjących ptaków oraz tak zwana Dyrektywa Siedliskowa w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Obydwie dyrektywy przewidują wyznaczenie systemu obszarów, połączonych korytarzami ekologicznymi, tworzącymi razem spójną funkcjonalnie sieć ekologiczną. Jej zadaniem jest utrzymanie różnorodności biologicznej przez ochronę najcenniejszych, najrzadszych elementów przyrody, ale też najbardziej typowych, wciąż jeszcze powszechnych układów przyrodniczych charakterystycznych dla regionów biogeograficznych. Sieć składa się z obszarów specjalnej ochrony ptaków OSO i specjalnych obszarów ochrony siedlisk SOO.

Ziemia Suska - leżący na zachodnim krańcu województwa warmińsko - mazurskiego skrawek Pojezierza Iławskiego został szczególnie chojnie obdarzony przez naturę. Pomimo wprowadzanych od stuleci antropogennych zmian, zostało tu wystarczająco dużo unikalnego, przyrodniczego piękna, by obszar ten stał się wyjątkowo cenny. Niewiele jest w kraju miejsc, gdzie skupia się tak wiele form ochrony przyrody. Dostrzeżono to powołując na znacznej części Ziemi Suskiej Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego. Ten sam teren podlega

1. Liwa w swoim górnym biegu

2. Młode bieliki

szczególnej ochronie wynikającej z prawa unijnego w postaci Dyrektywy Ptasiej i Dyrektywy Siedliskowej tworząc sieć Natura 2000. Poza terenami leśnymi ochronie podlegają Aleje Pojezierza Łeńskiego, tak charakterystyczne dla naszego regionu. Aleje łączyły niegdyś dawne majątki ziemskie, dziś w starych drzewach bytuje pachnica dębową, owad przez swą rzadkość podlegający ochronie ścisłej. Obszar Chronionego Krajobrazu Rzeki Liwy chroni urokliwe zakątki wzduż jej biegu. Ochronie podlega 30 starych, kilkusetletnich dębów świadczących o potędze staropruskiej puszczy. Bez wątpienia jednym z najcenniejszych walorów przyrodniczych Ziemi Suskiej w jej leśnej części są rzadkie gatunki ptaków. To dzięki prowadzeniu opartej na zasadach ekologicznych, racjonalnej, zrównoważonej gospodarki leśnej, ten urokliwy zakątek Polski stał się ptasim rajem. Pomimo, że zagęszczenie par lęgowych na 100 km² nie przekracza dla niektórych gatunków średniej krajowej, to nagromadzenie ich razem na tym terenie świadczy o jego wyjątkowości. Natomiast zagęszczenie bociana czarnego przekracza średnią krajową 4-5 krotnie a występowanie orla bielika w ilości 3,6 - 5,6 par na 100 km² powierzchni ogólnej i 5,9 - 9,2 par na porównywalnej powierzchni leśnej czyni ten teren absolutnym rekordistą krajowym.

1. Pola obramowane kratownicą alei
2. Panorama Susza z jez. Suskim
3. Świt nad Liwą

1

2

3

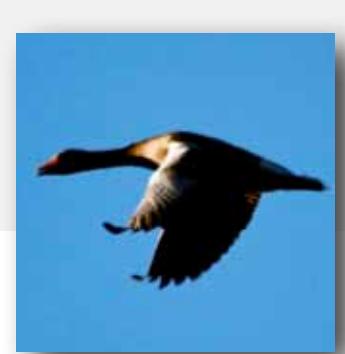

WIOSNA

Chociaż rok kalendarzowy zaczyna się w środku zimy, to w przyrodzie wszystko zaczyna się od przylotu żurawi, gęsi, czajek, kwitnienia leszczyny, przyłaszczyk i zawilców. Zanim wiosna wybucha zielenią liści i traw, przeważają odcień brązów i szarości. Dopiero po pierwszym, ciepłym, wiosennym deszczku i nieśmiały podmuchu południowego wiatru, wiosna nabiera rozpędu by w pełni rozbrzmieć gwarem ptaków i bukiem wielobarwnych kwiatów.

4

1. Zwiastun wiosny - kwitnąca wierzba iwa (*Salix caprea*)

2. Wiosenna Liwa

3. Przyłaszczki (*Hepatica Mill*)

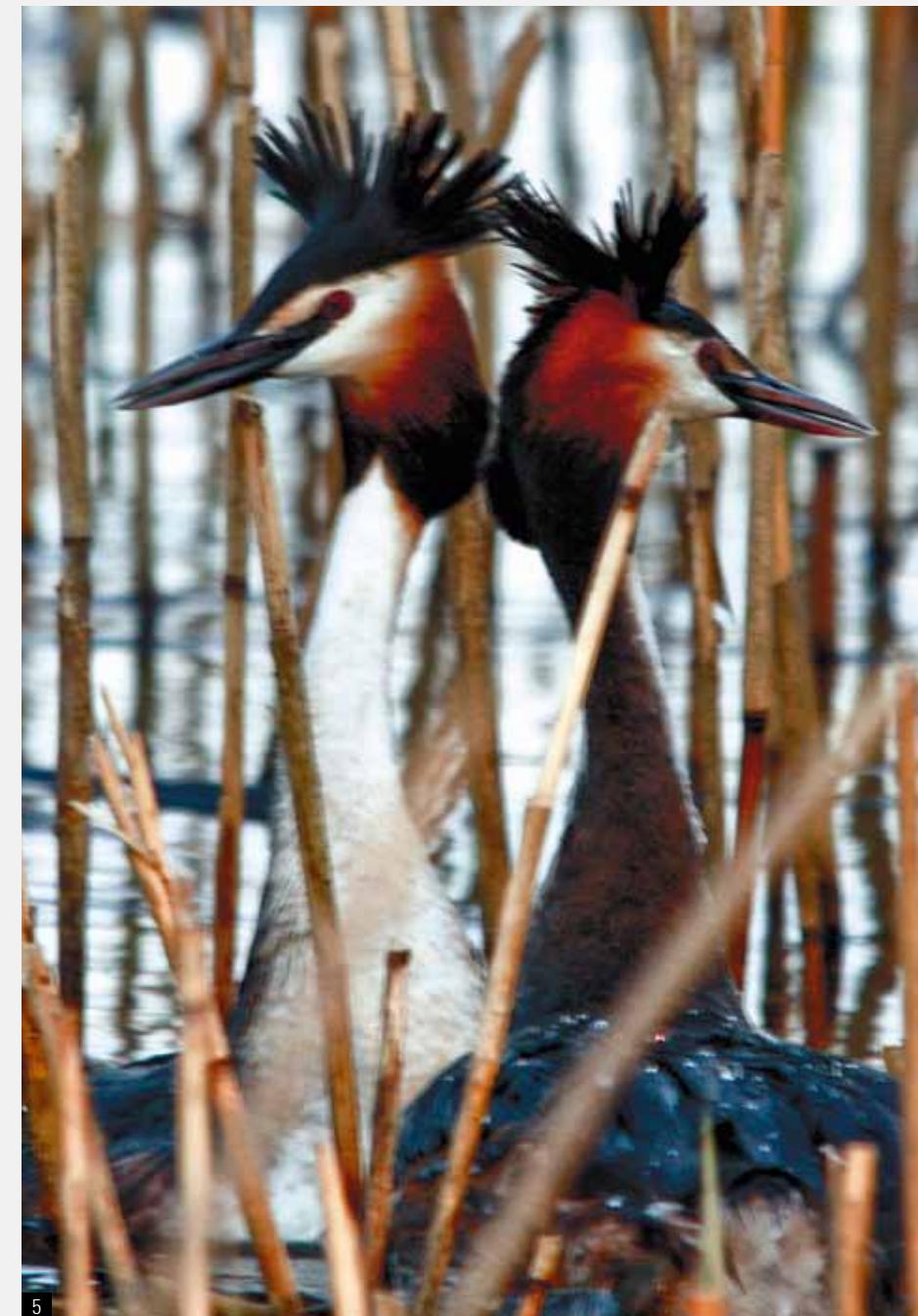
4. Gęsi głęgawy (*Anser anser*)

Niezwykłe widowiskowy „taniec” godowy żurawi. Pełen podskoków, podfrunień, przysiadów, dreptania, łopotu skrzydeł kończy się zazwyczaj wspólnym hejnałem ogłaszającym, że rewir jest zajęty i żaden inny żuraw nie ma prawa się tam pojawić.

Gniazdo żurawi zakładane jest w miejscach niedostępnych, często otoczone wodą.

WIOSENNE GODY

Wiosna jest dla ptaków sygnałem do łączenia się w pary, rozpoczęcia godów, budowy nowego gniazda lub remontu wcześniejszej, niekiedy przez wiele lat zajmowanego. Niektóre z nich, jak łabędzie, bieliki, żurawie, gęsi, kruki, tworzą bardzo trwałe pary.

1. Bieliki (*Haliaeetus albicilla*)
2. Żurawie (*Grus grus*)
3. Sierpowki (*Streptopelia decaocta*)
4. Bociany czarne (*Ciconia nigra*)
5. Perkozy dwuczubie (*Podiceps cristatus*)

1

Strzyżyk (*Troglodytes troglodytes*), obok mysikrólika i zniczka nasz najmniejszy ptak o zdumiewająco dołożnym głosie, który można usłyszeć już o pierwszym brzasku. Samiec jest przykładem niezwykłej pracowitości, rozpoczyna budowę kilku - zwykle 5 - 6 gniazd, z których samica wybiera jedno i wyścieła dźbiami trawy, piórkami i włosami. Nie wystane gniazda służą często samcom na nocleg. W szczególnie sprzyjających warunkach środowiskowych strzyżki wykazują wyraźną skłonność do wielożeństwa. Mniej więcej co piąty samiec ma wówczas dwie lub nawet trzy samice.

Na przekór powszechnie, wiosennej krzątaninie, młody borsuk uciął sobie drzemkę w coraz mocniej ogrzewających, południowych promieniach słońca. W kolejnym roku sam będzie krzątał się przy rozbudowie rodzinnej nory. W zimie borsuki przechodzą spoczynek zimowy, podczas którego znacznie tracą na wadze. Nory borsucze, szczególnie głębokie i rozległe, zamieszkuje kolejne pokolenia borsuków, nierzadko wraz z sublokatorami - lisami, rzadziej kunami, a wyjątkowo nawet wydrami. W przeciwieństwie do lisów, które są wyjątkowymi flejtuchami, borsuki utrzymują w swojej części nory wzorowy porządek.

1. Strzyżyk (*Troglodytes troglodytes*)
2. Borsuk (*Meles meles*)

Kwiatus

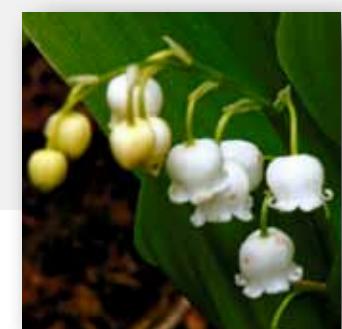
KWIATY

17

Od wczesnej wiosny do późnego lata kwitną wszystkie rośliny zielne, krzewy i drzewa. Część z nich ma kwiaty niepozorne, ledwieauważalne, inne oszałamiają feerią barw i niezwykłym zapachem. Niektóre z nich są niezwykle rzadkie i podlegają ścisłej ochronie, inne pełnią ważną funkcję w ziołolecznictwie lub przemyśle kosmetycznym.

1. Brzoza brodawkowata (*Betula pendula*)
2. Czeremcha pospolita (*Prunus padus*)
3. Łubin trwały (*Lupinus polyphyllus*)
4. Chabry (*Centaurea cyanus*)
5. Firletka postrzępiona (*Lychnis flos-cuculi*)

Spośród 790 stwierdzonych taksonów stanowiących około 35% flory Polski, ochronie całkowitej podlega 29 gatunków, m. in. wawrzynek wilczełyko, wroniec widlasty, widłak goździsty, goździk pyszny, grzybień biały i północny, grązel żółty, rosiczka okrągłolistna, szereg storczyków np. kukółka plamista, kukółka krwista, kruszczyk szerololistny. Na północno - zachodnim, bagiennym brzegu jeziora Łabędzie odkryto jedno z największych w kraju stanowisk rzadkiego storczyka lipiennika Loesela, liczące około 600 roślin. W pobliżu rośnie również rzadki „naturowy” mech sierpowiec błyszczący.

1. Lilia złotogłów (*Lilium martagon*), roślina trująca i lecznicza, cebulki jadalne. Na naturalnych stanowiskachściśle chroniona

2. Lipiennik Loesela (*Liparis loeselii*)

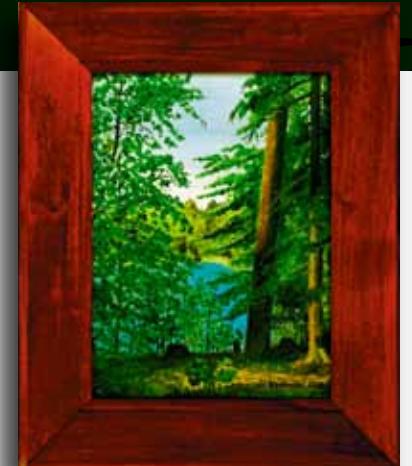
3. Naparstnica purpurowa (*Digitalis purpurea*), trująca i lecznicza, na stanowiskach naturalnych chroniona

4. Wawrzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*)

1

LATO

Latem większość z nas korzysta z zasłużonych wakacji lub urlopu, najczęściej przebywając nad morzem, jeziorem, rzeką lub w lesie. Korzystając z darów natury należy pamiętać, że jesteśmy gośćmi nad brzegami wód, czy na leśnych ścieżkach. Starajmy się zachowywać jak przystało na kulturalnych, szanujących obyczaje gospodarza gości. Przyroda nie ma wakacji, latem intensywnie dorastają młode ptaki, część z nich już wkrótce zapełni podniebne, odwieczne szlaki, żeby znów powrócić do nas wiosną. W połowie lata milkną radosne, tak charakterystyczne dla wiosennych godowych pieśni ptasie trele. Część ptaków gubi upierzenie i jako mało lotne nie kwapią się do ujawniania swojego miejsca pobytu. Lato jest również czasem dojrzewania owoców runa leśnego, na polach trwają żniwa, na łąkach kolejne sianokosy. U schyłku lata dni stają się coraz krótsze, na ścierniskach debatują zbierające się do odlotu bociany, niebo coraz częściej zapełnia się kluczami odlatujących głęsi i żurawi. Poranki zasnuwają się coraz częściej mgłą i tylko „babie lato” uporczywie przypomina, że to jeszcze nie jesień.

2

3

1. Sloneczniki odwracające „głowy” w kierunku słońca

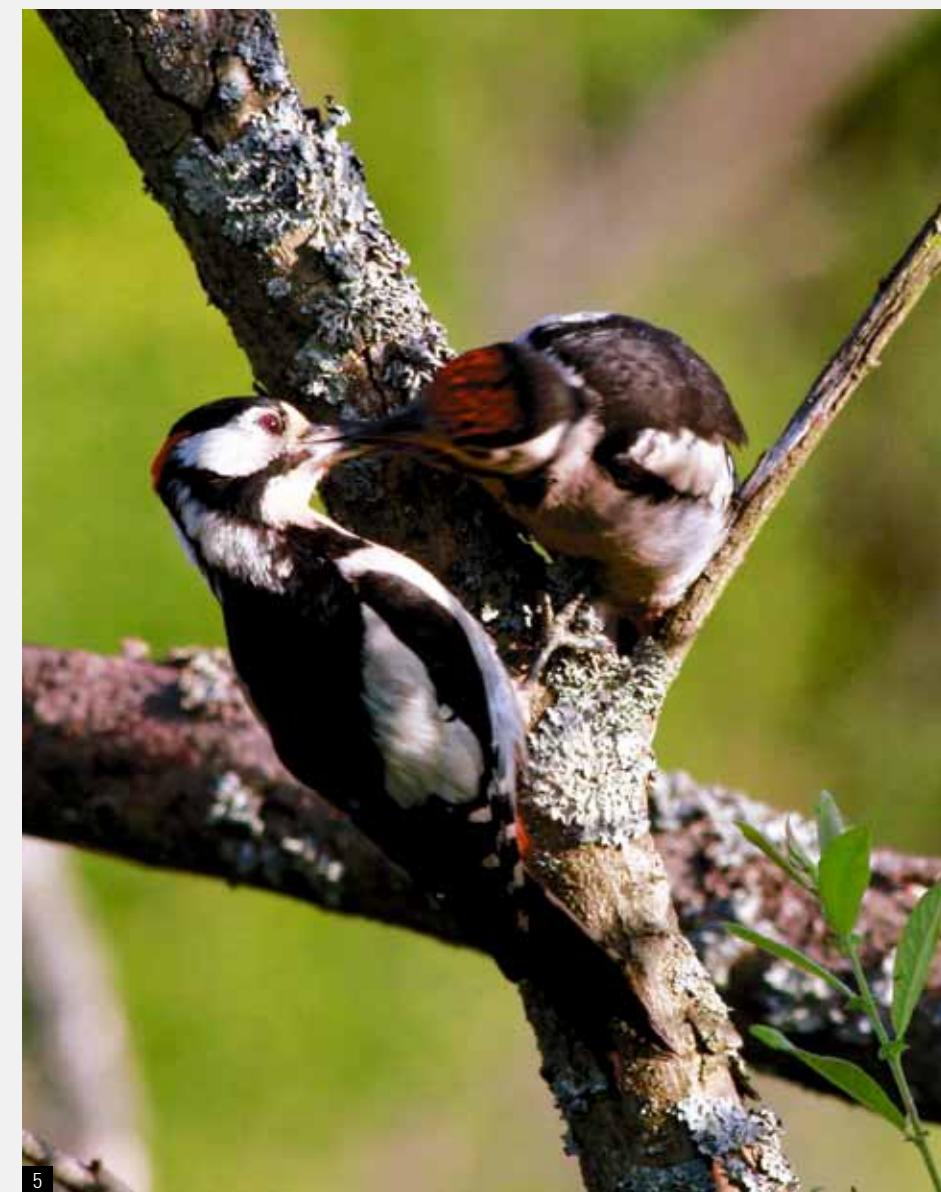
2. Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla*)

3. Po żniwach

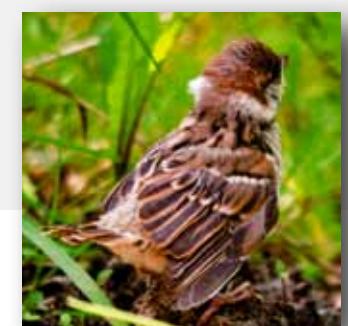
NADCHODZI MŁODOŚĆ

23

Lato jest porą wychowywania młodego pokolenia. Gniazdowniki (ptaki szponiaste, bociany, dzięcioły) przez dłuższy czas pozostają w gnieździe a nawet po jego opuszczeniu są dokarmiane przez rodziców. Zagniazdowniki (kaczki, gęsi, perkozy, łabędzie i kuraki) bardzo szybko opuszczają gniazdo i chociaż do całkowitej samodzielności pozostają w pobliżu rodziców, to już od pierwszych dni po wykluciu z jaj samodzielnie wyszukują pożywienie. Wszystkie ssaki na początku karmione są przez swoje mamy, by wkrótce w coraz większym zakresie wzbogacać menu właściwym dla danego gatunku pokarmem.

1. Bocian czarny karmiący swoje trzy coraz bardziej rosnące pisklęta
2. Dorosły bielik i jego dzieci
3. Sarna z koźlętami
4. Kilkunastodniowe warchlaki
5. Dzięcioł pstry średni karmiący lotnego już potomka

Motyle

MOTYLE

25

Są bez wątpienia jednymi z najpiękniejszych owadów. Motyle dzienne swoje uskrzydłone, zwiewne piękno najczęściej prezentują wśród pól i łąk w ciepłe, bezwietrzne, słoneczne dni. Gąsiennice niektórych (brudnicy mniszki, strzygony choinówki, zawiśka borowca, szczotecznicy szarawki i wielu innych) mają brzydkie obyczaj zjadania liści i igiel leśnych drzew. W przeciwnieństwie do upraw sadowniczych, gdzie rocznie przeprowadza się kilkanaście oprysków, zabiegi chemiczne w lasach stosuje się w ostateczności, gdy opór środowiska jest niewystarczający.

1. Kraśnik sześcioplamek (*Zygaena filipendulae*) i czerwończyk dukacik (*Heodes virgaureae*)

2. Rusalka osetnik (*Vanessa cardui*)

3. Perłowiec malinowiec (*Argynnis paphia*)

4. Rusalka pawik (*Inachis io*) i rusalka admirał (*Vanessa atalanta*)

5. Listkowiec cytrynek (*Gonepteryx rhamni*)

Z LEŚNEJ SPIŻARNI

Chociaż gospodarka zbieracko - łowiecka stanowiła zamierzchłe pierwotnicy naszej cywilizacji, to dziś również przeżywamy wspaniałą przygodę w spotkaniu z dorodnym borowikiem, zachwycamy się łanem malin, mnogością jagód, jeryz i poziomek. W podmokłych olsach znaleźć można czarne porzeczkę a na trzęsawisku obfitującą w witaminy żurawinę. Te wspaniałe leśne dary to również zielony skarbiec Ziemi Suskiej. Pomimo, że w przydomowym ogródku można wyhodować dorodniejsze rośliny, to ich owoce nie dorównują smakiem i zapachem leśnym malinom, poziomkom i borówkom.

1. Malina właściwa (*Rubus idaeus*)
2. Borówka czarna (*Vaccinium myrtillus*)
3. Borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*)
4. Żurawina blotna (*Oxycoccus palustris*)
5. Jarząb pospolity (*Sorbus aucuparia*)
6. Leszczyna pospolita (*Corylus avellana*)
7. Jeżyna (*Rubus sp.*)
8. Porzeczka czarna (*Ribes nigrum*)

1

2

JESIEŃ

Jesień - najbardziej pogodowo zróżnicowana pora roku. Od ciepłych dni „babiego lata”, poprzez deszczowe szarugi i mgliste, coraz krótsze dni, do pierwszych, wczesnych przymrozków i częstokroć opadów śniegu, for poczty zimy. Jesień to również czas grzybobrania i zbioru obfitującej w witaminy żurawiny. Las rozbrzmiewa wielogłosowym koncertem rykowiska jeleni. Odlatujące na zimę ptaki rozpoczynają swoją coroczną wędrówkę po odwiecznych, podniebnych szlakach. Las na początku jesieni cieszący oczy feerią oszałamiających barw powoli traci swoją utkaną z barwnych liści szatę i przygotowuje się do zimowego snu. Szarość zaoranych pól przerywa nieśmiała zieleń ozimin.

3

1. / 2. Rykowisko jeleni
3. Bukowo - sosnowy las nad Czerwicą

GRZYBÓW BYŁO W BRÓD

31

1. Pajęcza sieć
2. Bukowy las w złotej, jesiennej szacie
3. Dorodny borowik na tle płynącej w dole Liwy

CZAS POŻEGNAŃ

35

1

2

Pod koniec lata żurawie koncentrują się w wielkie stada, które osiągają szczyt liczebności w trzeciej dekadzie września. Żurawie powoli przygotowują się do odlotu, do miejscowych ptaków dołączają wędrowcy z północy i wschodu Europy. Co roku na rozlewisku w okolicy Doliny zbierają się stada liczące kilkaset różnowiekowych osobników. Wieczorne złoty są niezwykle spektakularne. Przez donośne „fanfary” dorosłych ptaków przewijają się pogwizdowania młodzieży. Na noclegowisku panuje niezwykły gwar, często całe stado liczące częstokroć kilkaset ptaków zrywa się nagle i odlatuje, by za chwilę powrócić z powrotem drobnymi grupkami. W połowie września cały ten charmider łączy się z jelenim koncertem rykowiska. Wraz z pierwszymi przymrozkami noclegowisko i okoliczne pola pustoszą, na niebie pokazują się klucze ciągnące w kierunku Hiszpanii a gdy tam zima jest zbyt chłodna, przelatują do Afryki a zwłaszcza Tunezji. Niektóre podróżują do Turcji, część do Iraku i Iranu lub wzduż Nilu w głęb Afryki. Dziennie mogą przelecieć nawet 800 kilometrów. Rodzice i dzieci przeważnie trzymają się razem, zarówno na jesiennych złotach, noclegowiskach, jak i podczas wędrówki.

1. Żurawie na noclegowisku w rezerwacie Gaudy

2. Na jesiennym, wieczornym niebie

ZIMA

Na naszej szerokości geograficznej zima jest okresem spoczynku i przetrwania. Wiodące życie ciche i skryte zwierzęta swoją obecność ujawniają śladami na śniegu. Czasem nagły, wilgotny, wczesny śnieg przykrywa tkwiące jeszczere na drzewach liście powodując śniegolomy. Z rzadka występujące razem mróz, śnieg i szron rozświetlany promieniami słońca przemieniają szary zimowy krajobraz w czarowny, baśniowy świat. Zima to czas „leśnych żniw” i łowów po „białej stopie”, ale również okres pomocy zwierzętom w przetrwaniu tego najtrudniejszego dla nich czasu.

Zima jest szczególnie trudnym okresem dla mieszkańców lasu. Mróz i gruba, twarda pokrywa śnieżna utrudnia roślinożercom dostęp do wody i pokarmu. Pomimo systematycznego dokarmiania, zdaża się, że najsłabsze osobniki nie przetrwają tej ciężkiej próby. Stanowią wtedy cenne źródło pokarmu dla drapieżników pazurkowych i ptaków szponiastych.

1

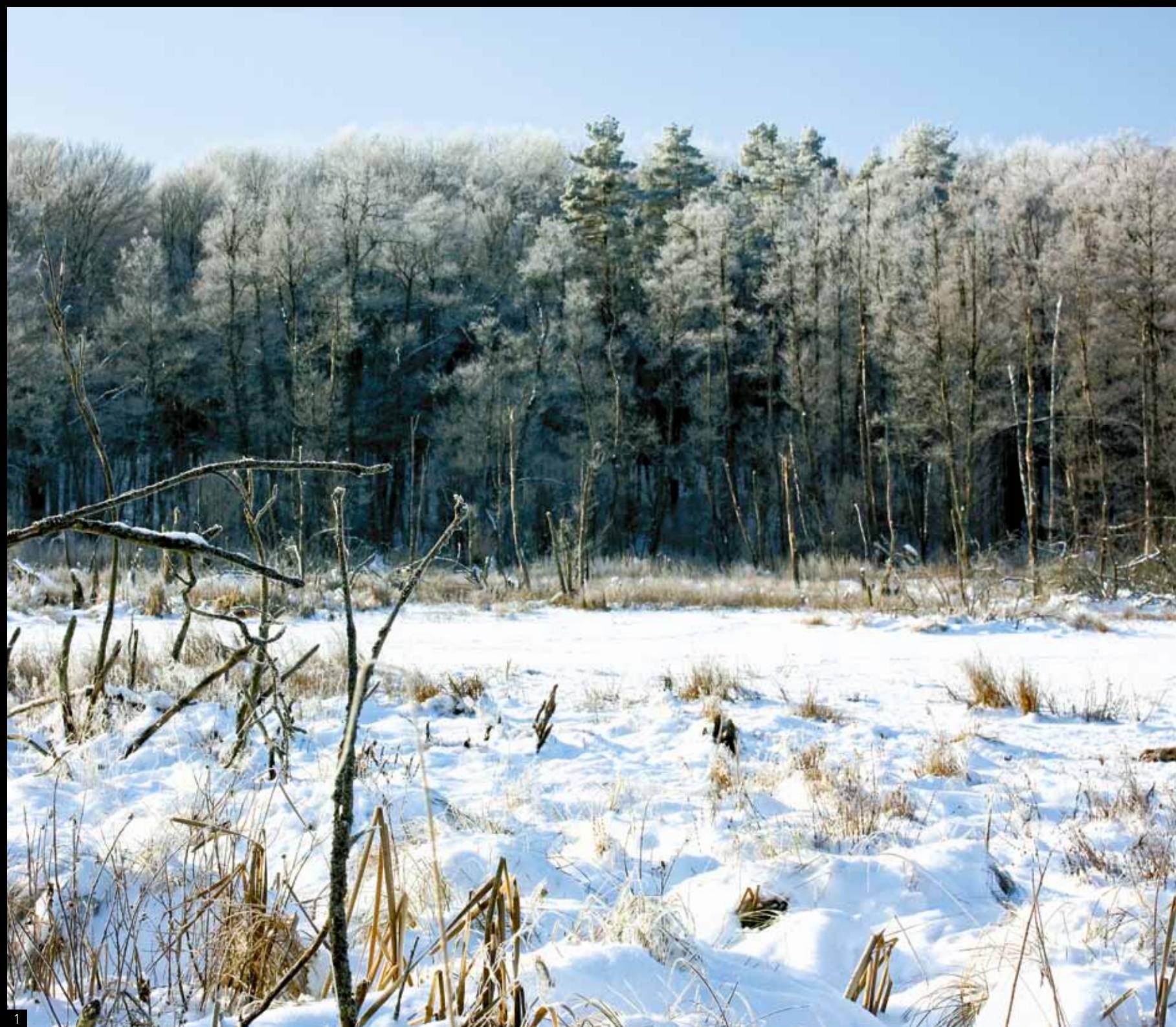
2

3

1. Chmara lań
2. Lis przy szczątkach sarny
3. Błękit nieba, mróz, śnieg i szron

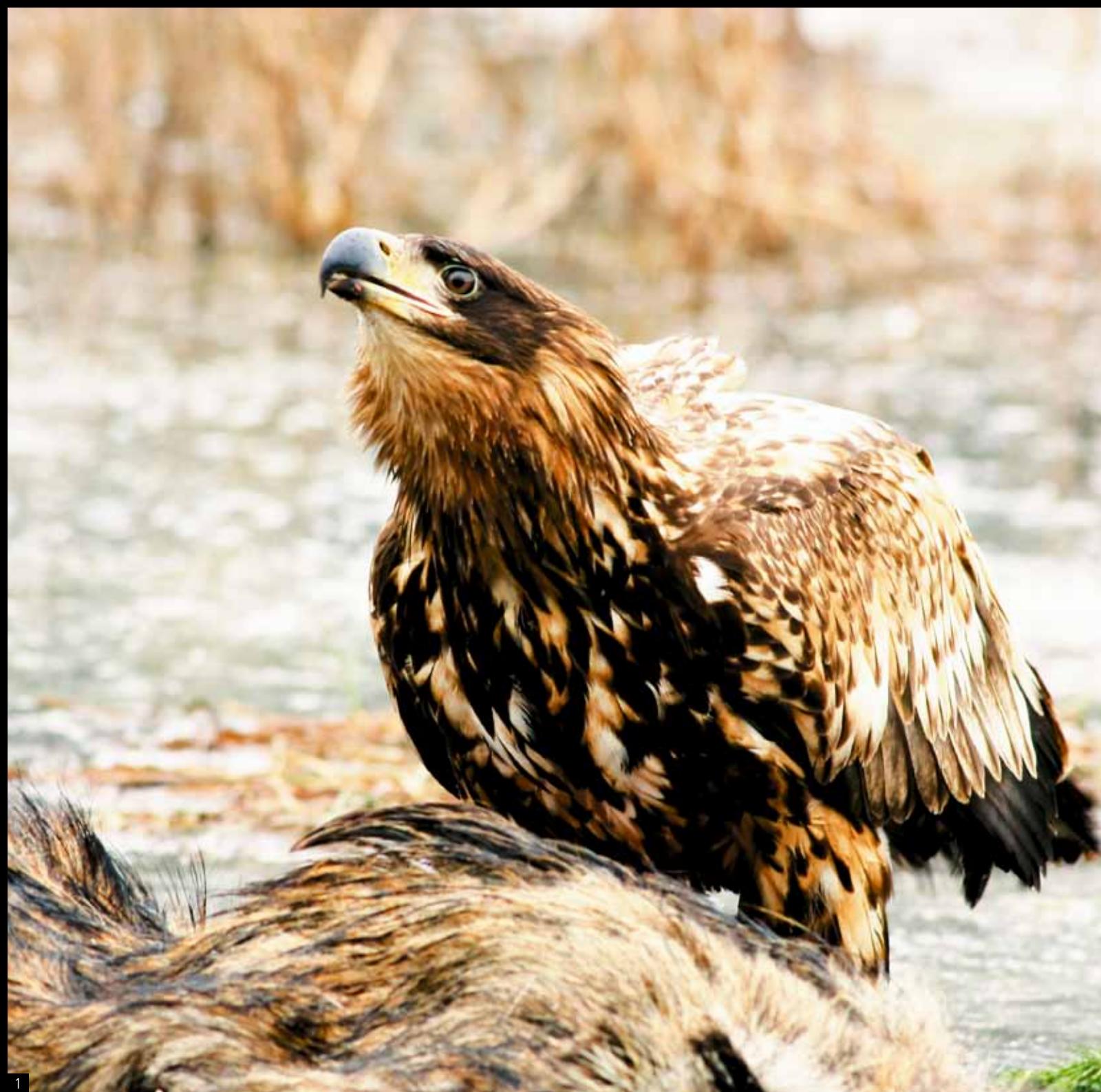

1

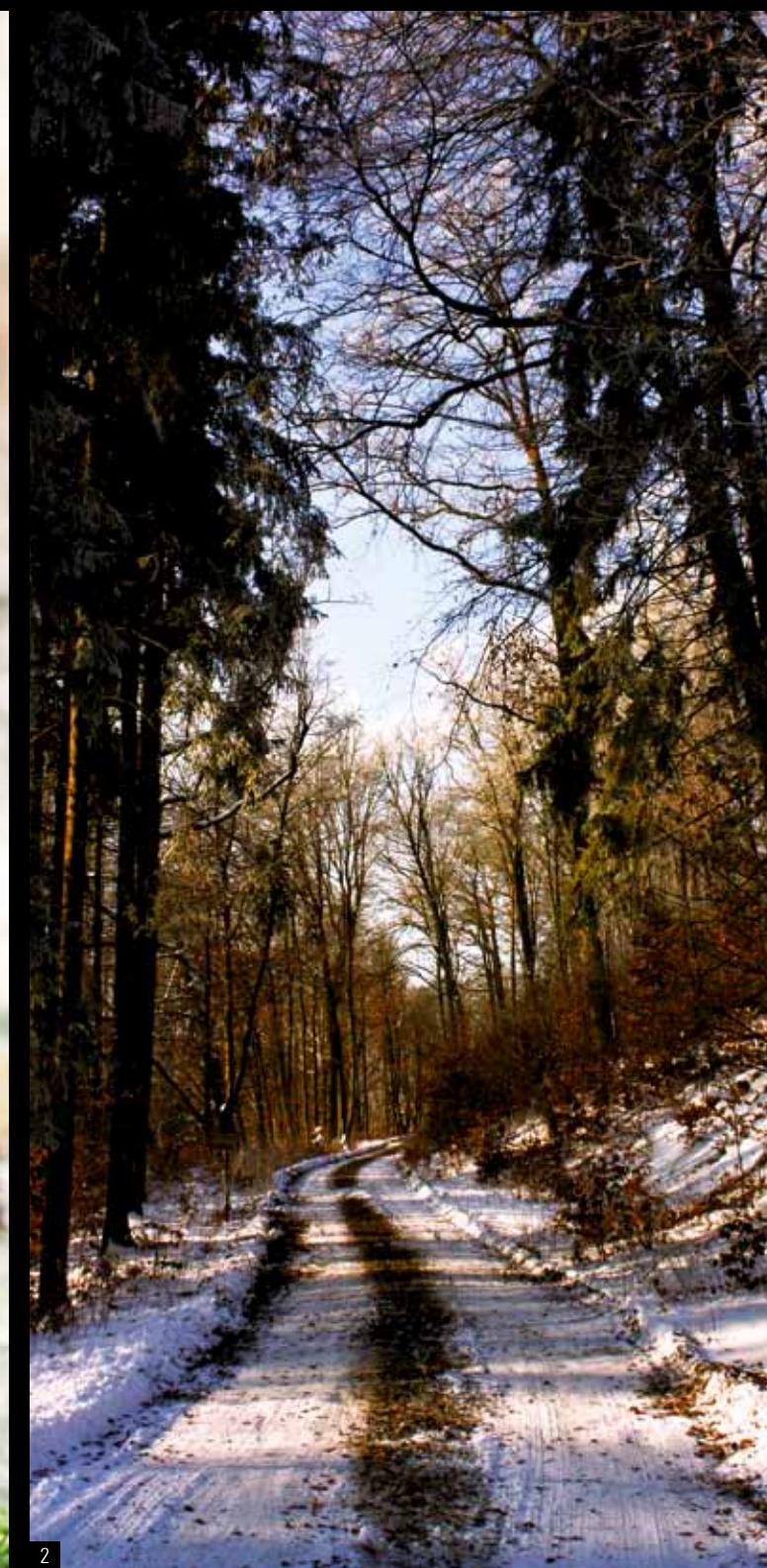

1. Jesienne noclegowisko żurawi zimą pokrywa gruba warstwa śniegu
2. Myszołów, o rzadko spotykanym jasnym upierzeniu
3. Po „białej stopie”
4. Zima to czas intensywnych prac leśnych

1

2

1. Zimą, gdy ryby - główny pokarm biełików są niedostępne, biełik odżywia się również padliną

2. Trudy przetrwania głodnych miesięcy zimowych lagodzi pomoc człowieka w postaci odśnieżania dróg leśnych i dokarmianie

POLA

43

1

2

3

4

1. Pszczoła zbierająca nektar z kwiatu chabru

2. Kombajn „polikający” kolejne łany dojrzałego zboża

3. Kwitnący rzepak

4. Maki i chabry w dojrzewającym rzepaku

1. Rolniczy krajobraz z kępą śródpolnych zadrzewień

2. Urzekające pięknem polne kwiaty

Aleje

47

ALEJE I ZADRZEWIENIA

Obszar „Aleje Pojezierza Iławskiego” obejmuje sieć alei przydrożnych i zadrzewień, stanowiących jedno z największych skupisk drzew zasiedlonych przez pachnicę dębową (*Osmodesma eremita*) w skali Polski.

Pomnik przyrody - aleja lipowa łącząca Zieleń z Olbrachtownem, jak większość alei opanowana jest przez półpasożytniczą jemiołkę pospolitą (*Viscum album*), której owoce stanowią pokarm wielu gatunków ptaków.

1. Lipowa aleja Olbrachtowo - Michałowo
2. Aleja Olbrachtowo - Kamieniec
3. Pomnikowa aleja Zieleń - Olbrachtowo
4. Jesienne jawory wzduż szosy Zalewo - Susz

1

2

3

4

1. Aleja lipowa łącząca Kamieniec z Dąbrówką w świetle wiosennego zmierzchu
2. Obsadzona lipami szosa Malbork - Iława
3. Pachnica dębowa (fot. A. Czapczyk)
4. Samotne sosny

Rezerwat

REZERWAT CZERWICA

51

1. Gniazda kormoranów i czapli

2. Czatownia bielików

3. Jezioro Czerwica

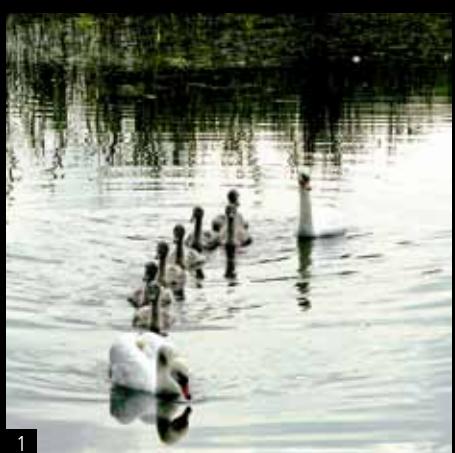
4. Kormoran na obielonym odchodami gnieździe

5. Czapla siwa

REZERWAT CZERWICA obejmuje dwie wyspy oraz półwysep na północno - zachodnim brzegu jeziora Czerwica. Na wyspach i na półwyspie istnieje od 1934 roku kolonia kormoranów (*Phalacrocorax carbo*) i czapli siwej (*Ardea cinerea*). Najwięcej gniazd w kolonii tj. 932 było w 1955 roku, a obecnie jest ich około 200. Na wysokiej, suchej sośnie pośrodku rezerwatu często przesiadują bieliki.

Rezerwat

53

1

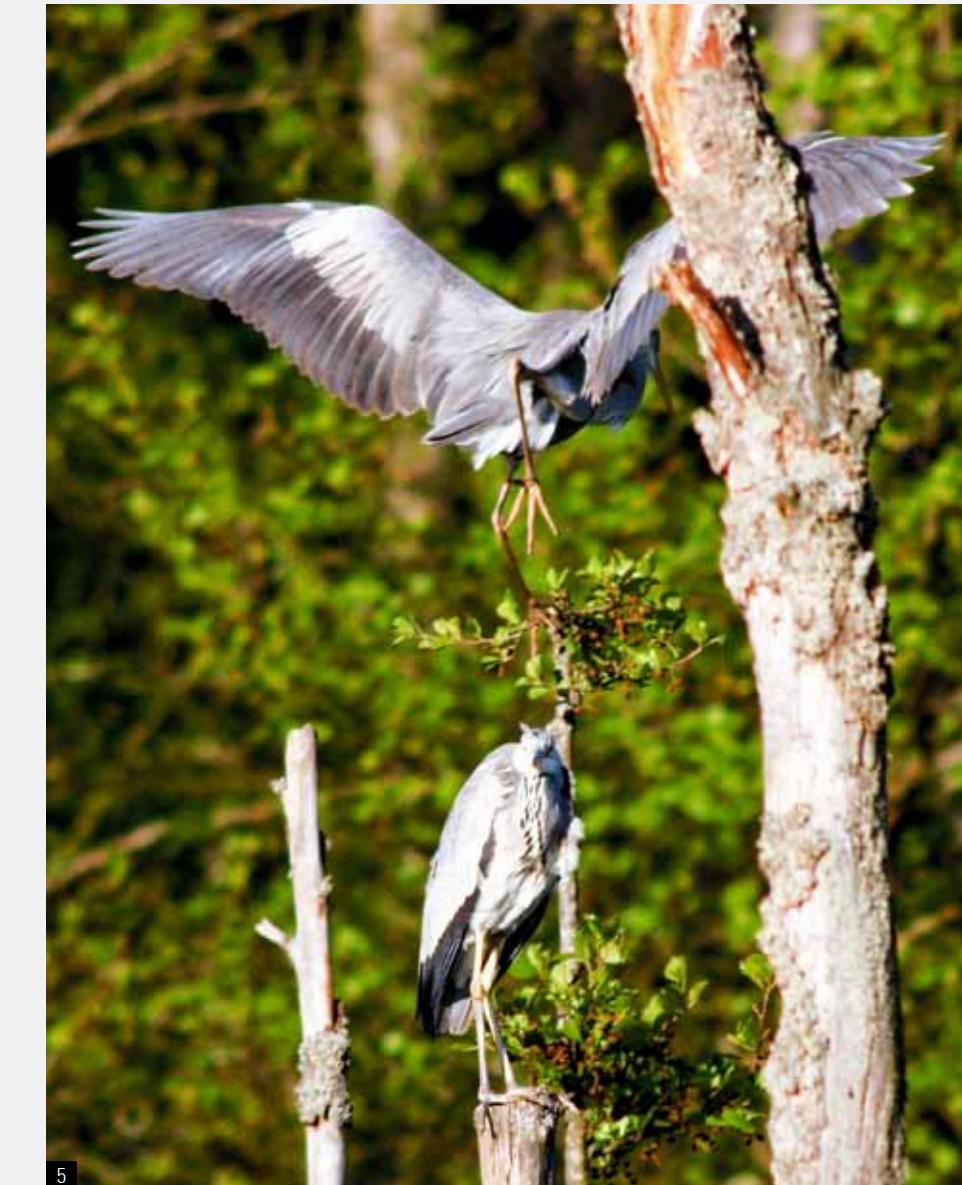
2

3

4

5

1. Para labędzi i ich siedem „brzydkich kaczątek”
2. Czapla biała (*Egretta alba*)
3. Na podmokłych łąkach często żerują sarny
4. Jezioro Gaudy
5. Para czapli siwych

BOBRY - INŻYNIEROWIE MAŁEJ RETENCJI

Reintrodukowane w 1998 roku trzy bobrowe rodziny (7 bobrów) i wypuszczone w rezerwacie Gaudy, bardzo szybko rozprzestrzeniły się budując swoje misterne tamy na wszystkich możliwych ciekach. Tworzące się rozlewiska i porastające je z czasem trzcinowiska stają się doskonałym biotopem dla ptactwa wodnego, które z kolei stają się celem łowów bielików. Częstym gościem rozlewisk jest polujący na drobne ryby pięknie upierzony zimorodek, na większe ryby poluje wydra a żaby padają łupem doskonale pływających zaskrońców. Jesienią rozlewiska są miejscem noclegowym setek zbierających się do odlotu żurawi. Bobry przyczyniają się do retencjonowania wody i zwiększania wilgotności gleby. Czasem mają brzydkie obyczaj kopania nor w tamach i nasypach.

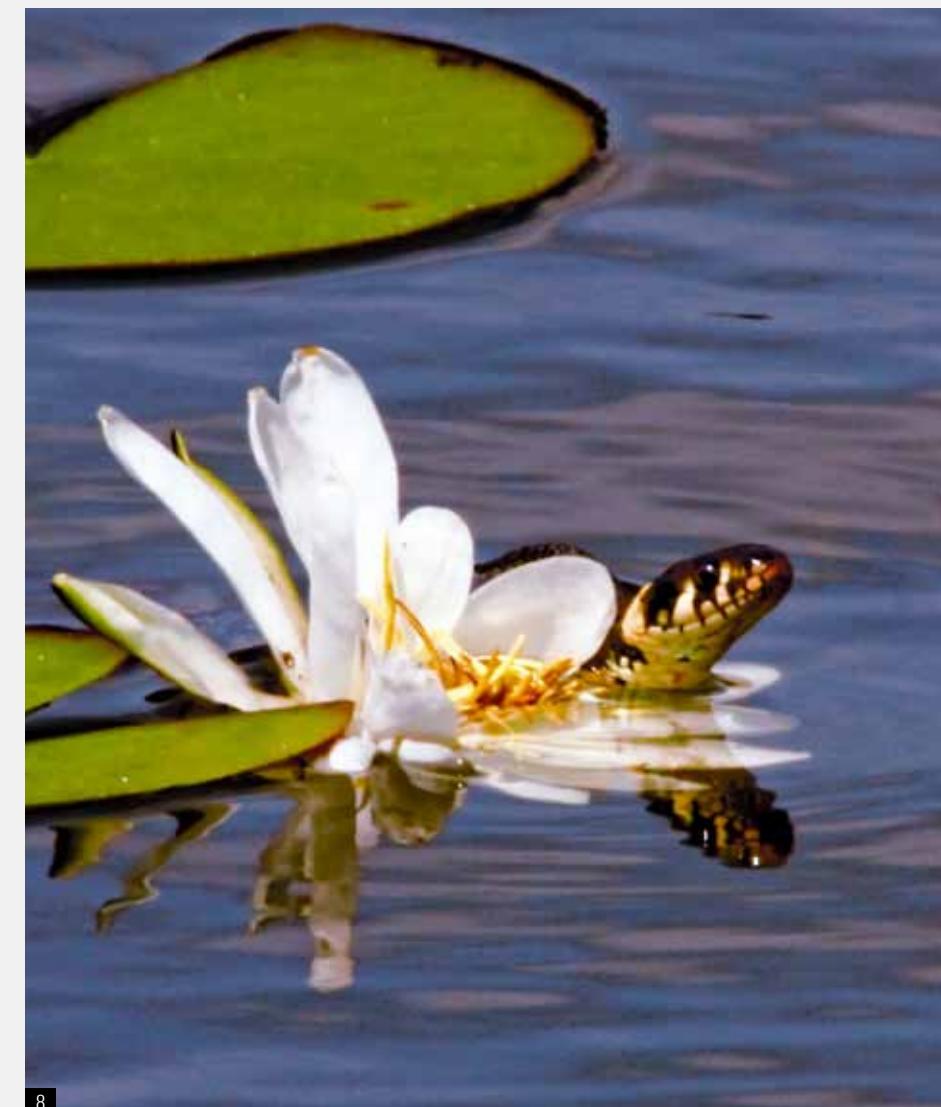
1. Płynący bóbry
2. Piętrząca wodę tama na rowie melioracyjnym
3. Bobrowa tama na Liwie
4. Kanał transportowy

BAGNA I MOCZARY

Na ogół nie lubimy bagien. Najczęściej traktujemy je jako nikomu nieprzydatny nieużytek. Tym bardziej irytujący, bo niemożliwy do spenetrowania. Często nie zdajemy sobie sprawy jak wielkim i różnorodnym przyrodniczym bogactwem charakteryzują się bagna i moczary. Tu gniazdują gęsi, żurawie, wiele gatunków kaczek, mnogość drobnego ptactwa, typowego dla trzcinowisk i szuwarów. Tu spotkać można coraz liczniejsze, niedawno introdukowane bobry, zbiegły z ferm futrzarskich i doskonale zdomowioną w warunkach naturalnych norkę amerykańską, schronienie znajdują sarny, jelenie, dziki i losie. Czasem zagląda tu wilk. Wczujmy się w niezwykłą feerię barw, dźwięków i zapachów, może wtedy polubimy bagna i moczary.

1. Bagno zwyczajne (*Ledum palustre*)

2. Rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*)

3. Welnianka pochwowa (*Eriophorum vaginatum*)

4. Torfowce

5. Czermień błotna (*Calla palustris*)

6. Zarastające bagnie - tu gniazdują żurawie

7. Borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*)

8. Grzybienie białe (*Nymphaea alba*) i zaskroniec (*Natrix natrix*)

WODY

59

Przepływająca przez Ziemię Suską rzeka Liwa, inne mniejsze cieki i jeziora są pamiątką po ostatnim lodowcu, który z tych ziem ustąpił przed około 10 tysiącami lat.

1. Jez. Kawki
2. Jez. Gaudy w leśno-rolniczym krajobrazie
3. Jez. Januszewskie

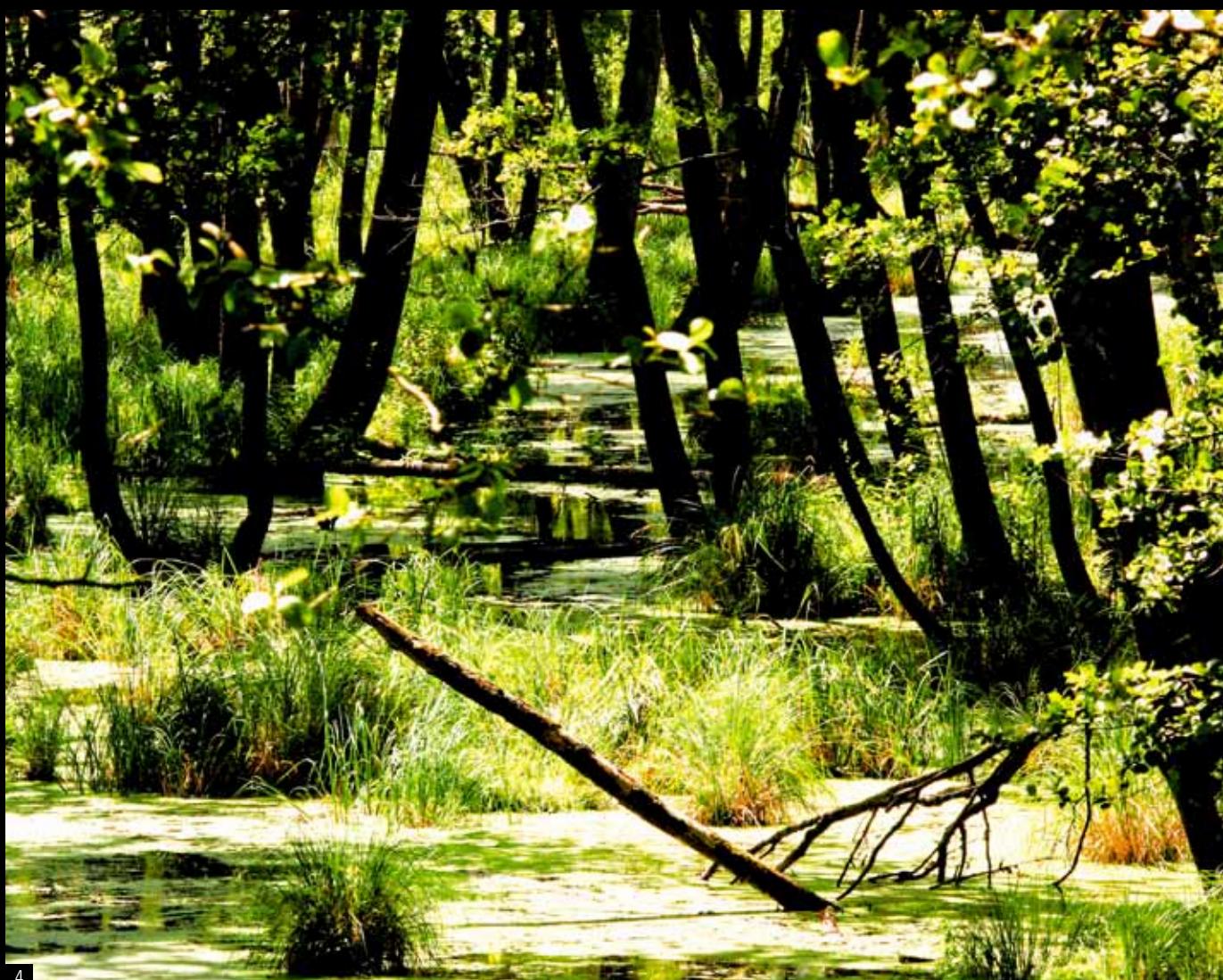
OBSZAR SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW

Jednym z najcenniejszych walorów przyrodniczych Ziemi Suskiej są bez wątpienia ptaki. To dzięki prowadzeniu opartej na zasadach ekologicznych, racjonalnej, zrównoważonej gospodarki leśnej, ten urokliwy zakątek Polski stał się ptasim rajem, a jego unikatową wartość doceniła unijna „Dyrektywa Ptasia”, dzięki czemu na 5215 ha Ziemi Suskiej utworzono Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000. W ostoi stwierdzono 154 gatunki ptaków, w tym 141 gatunków lęgowych, z czego 33 gatunki z Załącznika I Dyrektywy Ptasia, z których 8 ujętych jest w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Jest to ważna ostoja lęgowa ptaków szponiastych: bielika, rybołów, trzmielojada, orlika krzykliwego, kani czarnej i kani rudej. Zbiorowiska leśne ostoi zasiedla liczna populacja dzięciołów: średniego, czarnego oraz zielonosiwego.

1. Błotniak stawowy (*Circus aeruginosus*)
2. Bocian czarny (*Ciconia nigra*)
3. Dzierzba gąsiorek (*Lanius collurio*)
4. Bielik (*Haliaeetus albicilla*)
5. Zimorodek (*Albedo atthis*)

LAS WIELU FUNKCJI

Od niepamiętnych czasów las zapewniał człowiekowi schronienie, wyżywienie i budulec. Bez lasu nie sposób wyobrazić sobie rozwoju cywilizacji. Waga i wzajemne relacje produkcyjnych, społecznych i ekologicznych funkcji lasu zmieniały się wraz z rozwojem cywilizacji. Spadało znaczenie jednych, inne zaś nabierały całkiem nowego wymiaru. Które dziś są najważniejsze? Z pewnością pytanie pozostanie otwarte, tak jak bowiem las lasowi jest nierówny, tak różne mogą być potrzeby i oczekiwania różnych społeczności. Lasy zajmują 30% Ziemi Śląskiej, co w przybliżeniu odpowiada lesistości województwa i kraju.

Ekologiczne funkcje lasu to m. in. korzystny jego wpływ na klimat globalny i lokalny, skład atmosfery, regulację obiegu wody w przyrodzie oraz zachowanie potencjału biologicznego wielkiej liczby gatunków i ekosystemów.

W opartej na podstawach ekologicznych gospodarce leśnej wyniosła sosna, która w czasach Kolumba z pewnością postałaby jako maszt do ówczesnego galeonu, jest tak samo ważna jak pruchniejące, rozpadające się drewno. Stanowi ono pożywkę dla wielu mikroorganizmów, jest siedliskiem nie zawsze dostrzegalnego gołym okiem świata owadów, roślin i grzybów. Swoiste „życie po życiu”.

5

1. Brzoza jest pionierskim gatunkiem na nieużytkach i słabych gruntach porolnych

2. Buczyna w aspekcie wiosennym...

3. ... i jesiennym

4. Łęg olszowy

5. Droga nad Karpiarnią

1

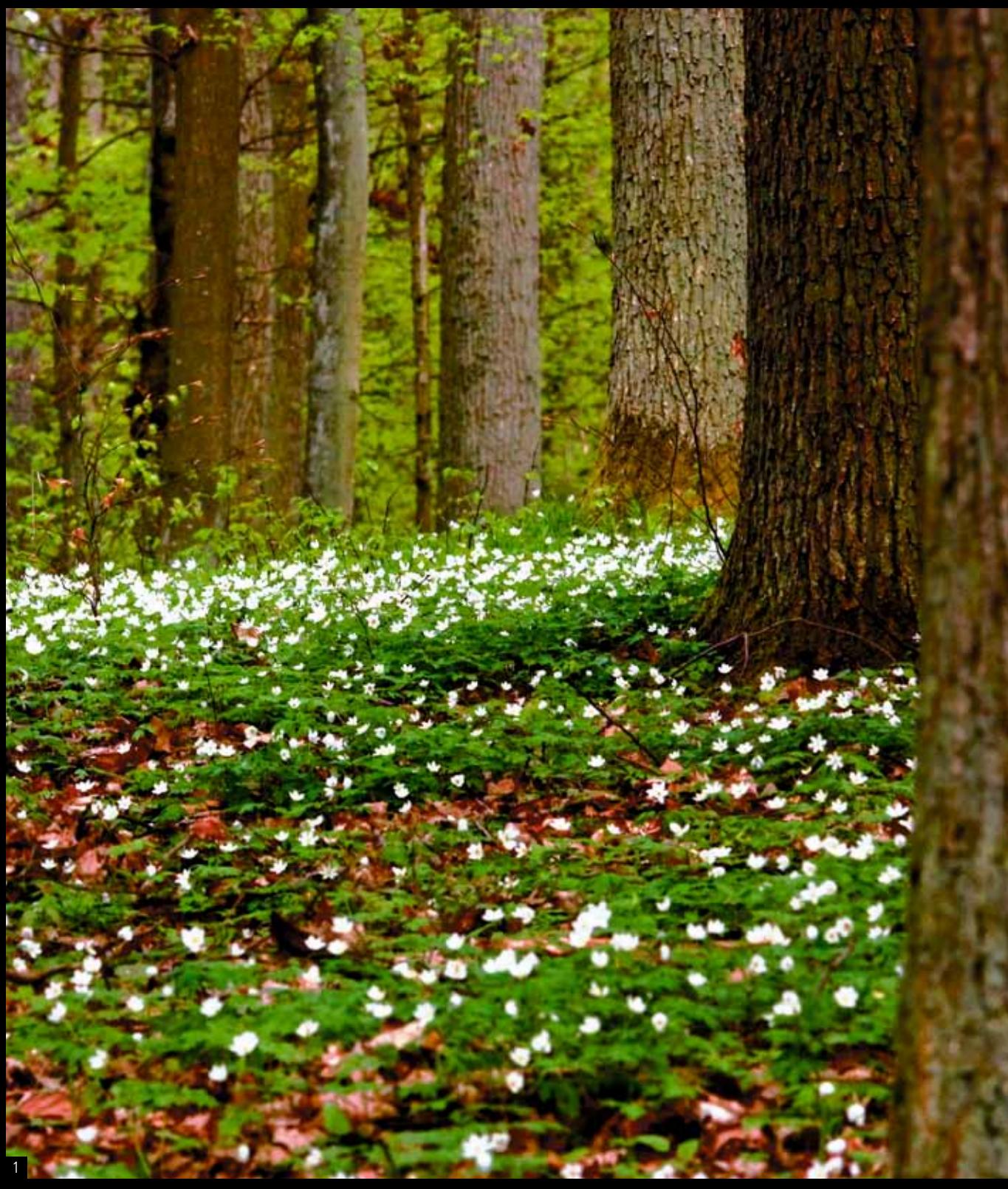

2

1. Powierzchnia referencyjna, gdzie nie prowadzi się żadnych prac, tu natura rządzi się sama

2. „Masztowa” sosna

1

Do najważniejszych aktów prawnych Unii Europejskiej dotyczących ochrony przyrody należy Dyrektywa rady EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej flory i fauny. W skrócie powszechnie jest nazwana Dyrektywą Siedliskową. Dyrektywa Siedliskowa wskazuje ważne w skali europejskiej gatunki roślin i zwierząt oraz typy siedlisk przyrodniczych dla których państwa członkowskie zobowiązane są powołać obszary ich ochrony. Została utworzona spójna Europejska Sieć Ekologiczna specjalnych obszarów ochrony, pod nazwą Natura 2000.

W zasięgu Ziemi Suskiej utożsamianej z administracyjnym zasięgiem Gminy Susz wstępnie opracowano założenia ochrony dla Specjalnego Obszaru Ochrony (SOO) „Aleje Pojezierza Iławskiego” oraz „Ostoi Iławskiej”.

Suską część Ostoi Iławskiej stanowi:

- 9160 - 1 - grąd subatlantycki - 922,47 ha,
- 91E0 - łęg olszowy, olszowo - jesionowy i jesionowy - 271,23 ha,
- 91D0 - 2a - sosnowy bór bagienny, typowy - 134,84 ha,
- 91D0 1 - brzezina bagienna - 117,05 ha,
- 9130 - 1 - żyzna buczyna niżowa - 47,36 ha,
- 9110 - 1 - kwaśna buczyna niżowa - 4,53 ha.

Według inwentaryzacji przyrodniczo - leśnej przeprowadzonej przez Lasy Państwowe w roku 2007, około 1500 ha siedlisk leśnych określono jako niezwykle cenne siedliska „naturowe”.

2

1. Kwitnące zawilce
2. Martwe drzewo jest siedliskiem wielu mikroorganizmów

LECZNICZE DARY NATURY

Rośliny lecznicze, zwane ziołami, stanowiły od zarania dziejów ludzkości podstawowe źródło leków. Ich zbiór, przygotowanie i zastosowanie okryte było aurą tajemnicy, związaną było z kultami religijnymi lub magią. Wartość roślin leczniczych związana jest z obecnością swoistych substancji. Ilość tych substancji w roślinie jest bardzo niska i rzadko przekracza kilka procent i podlega znacznym wahaniom, na które wpływają zarówno czynniki genetyczne, rozwojowe, środowiskowe, jak i procesy technologiczne, jakim się poddaje surowiec po zbiorze roślin. Zapotrzebowanie na surowce roślinne dla lecznictwa, żywienia i przemysłu kosmetycznego stale wzrasta.

1. Dziewanna drobnokwiatowa (*Verbascum thapsus*)

2. Wawrzynek wilczelyko (*Daphne mezereum*)

3. Kalina hordowina (*Viburnum lantana*)

4. Pierwiosnka lekarska (*Primula eris*)

5. Bobek trójlistkowy (*Menyanthes trifoliata*)

6. Naparstrnica purpurowa (*Digitalis purpurea*)

Pomniki

POMNIKI PRZYRODY - OSTAŃCE STARODAWNEJ PUSZCZY

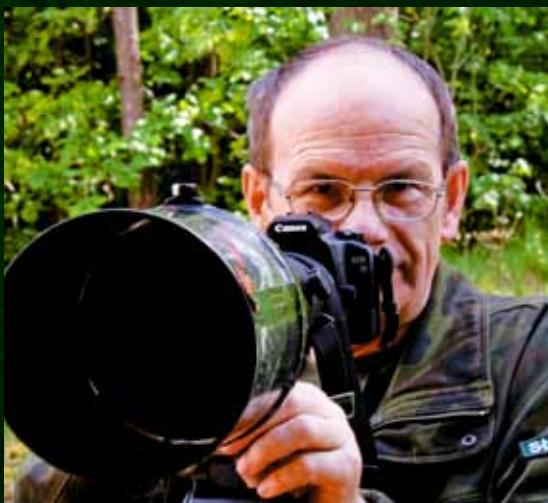
71

72

Dąb szypułkowy (*Quercus robur*), który pomimo że nie posiada wymiarów pomnikowych, już teraz jest i w przyszłości będzie pomnikiem upamiętniającym naszego wielkiego Rodaka. W dniu 18 maja 2006 roku posadzono z inicjatywy leśników Nadleśnictwa Susz sadzonkę dęba wyhodowaną z żołędzi zebranych w 2003 roku z najstarszego w Polsce „Dębu Chrobrego” poświęconych w dniu 28 kwietnia 2004 roku przez Ojca Świętego Jana Pawła II.

Stanisław Blonkowski (1947)
- leśnik od 40 lat, pełniący obecnie
funkcję zastępcy nadleśniczego, związany
zawodowo z lasami Nadleśnictwa Susz,
których unikatowe, przyrodnicze piękno
przedstawił w autorskim albumie „LASEM
ZACHWYCENIE - obiektywem i pędzlem
Stanisława Blonkowskiego”. Urokliwe leśne
krajobrazy i leśnych mieszkańców uwiecznia
fotografując i malując.